

В. Ф. Дутчак,
аспірант Київського національного економічного
університету імені Вадима Гетьмана

УДК 346.57:621.039.586

УМОВИ ЗДІЙСНЕННЯ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА ТЕРИТОРІЇ ЧОРНОБИЛЬСЬКОЇ КАТАСТРОФИ

Досліджується правова природа господарської діяльності на території Чорнобильської катастрофи. Проведено аналіз економічних, екологічних та правових умов господарської діяльності на території Чорнобильської катастрофи, а також надається визначення поняттю “господарсько придатна територія”.

Ключові слова: господарсько придатна територія, економічні умови, екологічні умови, правові умови, екологічна безпека.

Від дня аварії на Чорнобильській атомній електростанції істотно змінилися умови навколишнього природного середовища. Біосфера, що зазнала негативного впливу катастрофи, поступово відновлюється. Позитивні зміни екологічної ситуації на території Чорнобильської катастрофи¹, створили перспективу для господарської діяльності в найближчому майбутньому. Практичне втілення вказаної перспективи потребує наукових досліджень у контексті здійснення господарської діяльності на території Чорнобильської катастрофи.

Окремі питання правового регулювання подолання наслідків Чорнобильської катастрофи висвітлювалися у працях таких вчених: І. О. Віхрова, П. В. Кикоть, А. С. Ластовецький, Н. В. Мезенцева, О. Ю. Нечипоренко, А. В. Омельченко. Проте їх наукові праці та розробки стосуються тільки способів подолання наслідків Чорнобильської катастрофи. Невирішеною частиною досліджень залишається питання правового регулювання господарської діяльності на території Чорнобильської катастрофи.

Метою дослідження є аналіз умов здійснення господарської діяльності на території Чорнобильської катастрофи.

Господарська діяльність в Україні на території радіаційного забруднення є новим етапом на шляху подолання наслідків Чорнобильської катастрофи, що обумовлює актуальність дослідження цієї теми. Відповідно до ст. 3 Господарського кодексу України господарською діяльністю є діяльність суб'єктів господарювання у сфері суспільного виробництва, спрямована на виготовлення та реалізацію продукції, виконання робіт чи надання послуг вартісного характеру, що мають цінну визначеність [2]. Це визначення характеризує, на нашу думку, економічну природу господарської діяльності. Враховуючи специфіку окремих частин території України, а саме території Чорнобильської катастрофи [1, с. 318], господарська діяльність можлива тільки за певних умов.

Умови — це “... необхідні обставини, особливості реальної дійсності, які уможливають здійснення, створення, утворення чого-небудь або сприяють чомусь” [3, с. 1295]. На території Чорнобильської катастрофи такими необхідними обставинами господарської діяльності є явища та процеси, що сприяють розвитку

© Дутчак В. Ф., 2013

¹ Під терміном “територія Чорнобильської катастрофи” розуміємо шар біосфери, який зазнав радіоактивного забруднення внаслідок аварії на Чорнобильській атомній електростанції у 1986 році [1, с. 318].

такої діяльності. Такі умови виникають на підставі наявності на зазначеній території відповідних матеріальних ресурсів, певної екологічної ситуації, особливого нормативно-правового механізму, який регулює господарські відносини, що виникають на такій території. Саме тому, на нашу думку, можна виділити *економічні, екологічні та правові умови* здійснення господарської діяльності на території Чорнобильської катастрофи. Ці умови в процесі господарювання повинні уможливлувати отримання екологічно безпечних результатів господарської діяльності на такій території, тобто виготовлення екобезпечної продукції, виконання робіт, надання послуг. З огляду на наше дослідження, *умовами господарської діяльності на території Чорнобильської катастрофи є явища та процеси, які є рушійною силою у мінімізації наслідків катастрофи, відродженні господарської діяльності на такій території та отриманні екологічно безпечних результатів господарської діяльності (готова продукція, виконані роботи, надані послуги)*.

Специфіка господарської діяльності на території Чорнобильської катастрофи обумовлена домінуванням впливу екологічних умов на економічні. Правові умови є засобом регулювання відносин, які виникають під впливом і екологічних, і економічних умов. Тому для детального аналізу вказаних умов вважаємо за доцільно розглянути окремі їх групи.

Під економічними умовами розуміють ресурси, необхідні для здійснення господарської діяльності в сфері виробництва товарів або послуг [4]. Сучасна економічна теорія традиційно виділяє чотири групи економічних умов (факторів виробництва): землю, працю, капітал, підприємницьку здібність, — без яких господарської діяльності в ринковій економіці як суспільного явища взагалі не могло б існувати [4].

Саме такі економічні умови як земля, праця, капітал та підприємницькі здібності є безспірною основою господарської діяльності, їх вдале збалансоване поєднання призводить до економічного результату господарської діяльності — прибутку. Прибуток є головною ознакою економічного зростання, і його отримання є стимулом для господарюючих суб'єктів на шляху здійснення реабілітації території Чорнобильської катастрофи. Економічно стабільне підґрунтя для здійснення господарської діяльності, правильне поєднання у використанні вищезазначених економічних умов господарської діяльності на території Чорнобильської катастрофи є запорукою подолання наслідків Чорнобильської катастрофи та відновлення господарської придатності території у більш широкому масштабі. Обов'язковою умовою для досягнення результатів (вироблення продукції, надання послуг) взаємодії економічних умов господарської діяльності є екологічна безпечність.

Екологічні умови є наступними обставинами, які мають невід'ємний вплив на господарську діяльність на території Чорнобильської катастрофи. Це сукупність усіх чинників середовища (температура, вологість, світло, гравітація, субстрат, живі організми тощо), що діють на живий організм або надорганізмову систему (моноцен, демоцен, плейоцен, біом, біосфера) [5]. У цьому випадку це такі екологічні умови, які впливають на екологічно безпечно здійснення господарської діяльності на території Чорнобильської катастрофи, це рівень показників радіаційного фону в біосфері, що характеризують таку територію як таку, що є господарсько придатною для ведення на ній господарської діяльності.

Термін "*господарсько придатна територія*" не визначений чинним законодавством, але для характеристики ведення господарської діяльності на території Чорнобильської катастрофи, визначення цього терміна, на нашу думку, як однієї з ознак такої території, є необхідним, так як саме господарська придатність території є однією з найголовніших умов господарювання. У контексті господарської діяльності на території Чорнобильської катастрофи така придатність характеризується відповідним рівнем радіонуклідів, який не загрожує повноцінній життєдіяльності людини та її господарюванню на цій території, є безпечним для неї та не суперечить допустимим показникам, встановленим у чинному законодавстві

України. Такі допустимі показники можна визначити (розрахувати) тільки на території з чітко встановленими картографічними межами. Тому, на нашу думку, *під господарсько придатною територією можна вважати частину земної поверхні з чітко визначеними межами, яка відповідає безпечним екологічним нормативам та допустимим показникам, визначеним законом України, та на якій можливе здійснення господарської діяльності.*

На сьогодні деякі території Чорнобильської катастрофи набули господарської придатності, тобто в їхніх межах можна займатися певними видами господарської діяльності, що не було раніше дозволено та на що накладаються обмеження відповідно до границь категорій зон, визначених у Законі України “Про правовий режим території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи” [6]. У ст. 2 вказаного Закону безпосередньо дається визначення категорій зон радіоактивно забруднених територій залежно від ландшафтних та геохімічних особливостей ґрунтів, величини перевищення природного доаварійного рівня накопичення радіонуклідів у навколишньому середовищі, пов’язаних з ними ступенів можливого негативного впливу на здоров’я населення, вимог щодо здійснення радіаційного захисту населення та інших спеціальних заходів. З урахуванням загальних виробничих та соціально-побутових відносин територія, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи, поділяється на чотири зони, що розташовані в порядку зменшення радіоактивного забруднення: зона відчуження, зона безумовного (обов’язкового) відселення, зона гарантованого добровільного відселення, зона посиленого радіоекологічного контролю [6].

Відповідно до Закону України “Про правовий режим території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи” зазначені зони об’єднуються за своїми характеристиками та показниками в зони відповідних земель, де перебування людини та здійснення господарської діяльності взагалі неможливо, і в такі, де певні види господарської діяльності допускаються [6]. На радіоактивно забруднених землях для забезпечення нормальної господарської діяльності, на нашу думку, потрібно проводити радіаційний захист та інші спеціальні втручання, спрямовані на обмеження додаткового опромінення, зумовленого Чорнобильською катастрофою. З часом відбулися позитивні зміни з тими елементами біосфери, які були пошкоджені або знищені антропогенним явищем, і на сьогодні територія Чорнобильської катастрофи набула якісно нових показників, тому можна говорити про її “господарську придатність” та об’єднання в одне ціле радіаційно небезпечних та радіоактивно забруднених земель для подальшого перегляду їх меж.

Так, у 2008 році науковий колектив під керівництвом Л. Я. Табачного в своїй доповіді наголошував на необхідності перегляду меж території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи, а саме переведення та виведення з відповідних зон певних населених пунктів [7, с. 17]. Він також запевняє, що території, віднесені до зони відчуження та безумовного (обов’язкового) відселення, можуть бути повернуті для господарської діяльності за умови, якщо за рахунок природного самоочищення довкілля ефективна доза опромінення населення, зумовлена радіоактивним забрудненням цих територій, зменшиться до рівня, який не перевищує 5 мЗв за рік [7, с. 8].

Проте не всі території Чорнобильської катастрофи набули господарської придатності, а тільки ті, на території яких розпад радіонуклідів створюють умови екологічної безпеки. Саме екологічна безпека є невід’ємною умовою для ведення господарської діяльності на території Чорнобильської катастрофи. Відповідно до ст. 50 Закону України “Про охорону навколишнього природного середовища” від 25 червня 1991 р. “... екологічна безпека — це такий стан навколишнього природного середовища, при якому забезпечується попередження погіршення екологічної обстановки та виникнення небезпеки для здоров’я людей” [8]. Екологічна

безпека є соціально-економічною необхідністю, так як вона є невід'ємною від соціуму взагалі та від суб'єкта господарювання конкретно. Вона є основою екобезпечного господарювання на території Чорнобильської катастрофи, так як суб'єкти господарської діяльності зацікавлені у зведенні до мінімуму всіх екологічних ризиків як прямої загрози їхньому бізнесу.

Підкреслимо, що обов'язок дотримання екологічної безпеки покладається на суб'єктів господарської діяльності, що передбачено абз. "б" ст. 10 та ст. 51 Закону України "Про охорону навколишнього природного середовища" [8]. Саме тому суб'єкт господарювання в своїй діяльності залежить від правових умов здійснення господарської діяльності на території Чорнобильської катастрофи, тобто від встановлених законом основних правових положень, що регулюють діяльність на такій території. На території Чорнобильської катастрофи господарська діяльність набуває специфічного змісту через вплив на таку діяльність економічних та екологічних умов. Тому правові умови, що регулюють відносини, які виникають на такій території, доцільно, на нашу думку, поділити на загально правові та спеціально-правові.

До загально правових умов належать система нормативно-правових актів, які регулюють різноманітні господарські відносини в процесі господарської діяльності. Це такі нормативні акти, що супроводжують увесь процес виробництва та реалізації продукції та послуг. До них належать: Конституція України [9], Господарський кодекс України [2], Податковий кодекс України [10], Закон України "Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців" [11], Закон України "Про ліцензування певних видів господарської діяльності" [12] тощо.

Що ж стосовно спеціально-правових умов, то це — результат нормативно-правової діяльності, спрямований на забезпечення особливості території Чорнобильської катастрофи, що перебуває під впливом екологічних умов; сукупність нормативно-правових актів, які регламентують статус території Чорнобильської катастрофи. Це Закон України "Про правовий режим території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи" [6], Закон України "Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи" [13], Закон України "Про загальні принципи подальшої експлуатації, зняття з експлуатації ЧАЕС і перетворення четвертого енергоблоку цієї АЕС в екологічно безпечний стан" [14], Закон України "Про Загальнодержавну програму подолання наслідків Чорнобильської катастрофи на 2006–2010 роки" [15], Концепція реалізації державної політики у сфері розвитку діяльності в окремих зонах радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 18 липня 2012 р. [16]. Зокрема реалізація вищезгаданої концепції передбачає у період до 2017 року провадження господарської діяльності на територіях зони відчуження та зони безумовного (обов'язкового) відселення, зокрема реалізація інвестиційних проектів з урахуванням необхідності зменшення колективної дози радіоактивного опромінення персоналу [16].

Проте вищезазначені нормативні акти не містять конкретних положень щодо здійснення господарської діяльності на території Чорнобильської катастрофи, надання відповідним територіям статусу "господарсько придатних", комплексу організованих дій з перегляду меж існуючих на сьогодні чотирьох зон радіаційного забруднення, визначення можливих ризиків для господарюючих суб'єктів, ведення екологічного безпечного господарювання на такій території, системи пільгових умов для таких суб'єктів. Законодавче закріплення наведених вище положень сприяло б інвестиційній зацікавленості підприємців у веденні свого бізнесу на таких територіях. Тому, на нашу думку, існує об'єктивна необхідність у розробці *Концепції нормативно-правового забезпечення господарської діяльності на території Чорнобильської катастрофи*, яка містила б систему ідей щодо механізму нормативно-

правового врегулювання відносин господарюючих суб'єктів на території Чорнобильської катастрофи. У рамках концепції доцільно, на нашу думку, було б розробити проект Закону України *“Про господарську діяльність на території Чорнобильської катастрофи”*. Положення такого нормативного акта були б підґрунтям щодо отримання суб'єктами господарювання результатів своєї діяльності на такій території: комерційних — отримання прибутку, неприбуткових — вирішення поставлених перед ними завдань; та загальний результат для всіх господарюючих суб'єктів на території Чорнобильської катастрофи — подолання наслідків катастрофи.

Таким чином, на підставі викладеного можна зробити висновки та надати пропозиції:

— природа господарської діяльності на території Чорнобильської катастрофи залежить від умов такої діяльності та виражає свій зміст у запропонованому нами визначенні умов господарської діяльності на території Чорнобильської катастрофи: це явища та процеси, які є рушійною силою у мінімізації наслідків катастрофи, відродженні господарської діяльності на такій території та отриманні екологічно безпечних результатів господарської діяльності (готова продукція, виконані роботи, надані послуги тощо);

— господарська діяльність на території Чорнобильської катастрофи можлива за обов'язкової наявності господарсько придатної території, тобто частини земної поверхні з чітко визначеними межами, яка відповідає безпечним екологічним нормативам та допустимим показникам, визначеним законом України, і на якій можливе ведення господарської діяльності;

— вплив екологічних умов на економічні та на здійснення господарської діяльності на території Чорнобильської катастрофи породжує нові підходи у формуванні правових умов такої діяльності, що закладає необхідність у розробці Концепції нормативно-правового забезпечення господарської діяльності на території Чорнобильської катастрофи і вдосконалення законодавства України шляхом розробки проекту Закону України *“Про господарську діяльність на території Чорнобильської катастрофи”*.

Список використаних джерел

1. Дутчак, В. Ф. Історія розвитку та аналіз законодавства щодо здійснення господарської діяльності на території Чорнобильської катастрофи [Текст] / В. Ф. Дутчак // *Правове регулювання економіки* : [зб. наук. пр.] / відп. ред. В. Ф. Опришко. — К. : КНЕУ, 2012. — № 11–12. — С. 315–327.
2. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. № 436–IV [Текст] // ВВР. — 2003. — № 18, № 19–20, № 21–22. — Ст. 144.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови [Текст] / уклад. і голов. ред. В. Бусел. — К. : Ірпінь : Перун, 2001. — 1440 с.
4. Економічна теорія [Електронний ресурс] Учебники он-лайн. — URL : <http://www.bookz.com.ua/9/03.htm>.
5. Екологічні фактори [Електронний ресурс] Вікіпедія. — URL : http://uk.wikipedia.org/wiki/Екологічні_фактори.
6. Про правовий режим території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи : Закон України від 27.02.1991 р. № 791а–XII [Текст] // ВВР УРСР. — 1991. — № 16. — Ст. 198.
7. Радіологічний стан територій, віднесених до зон радіоактивного забруднення (у розрізі районів) / за ред. В. І. Холоші / Міністерство України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи. — К., 2008. [Електронний ресурс] Державна служба України з надзвичайних ситуацій. — URL : http://www.mns.gov.ua/UserFiles/File/2009/table_1.pdf.
8. Про охорону навколишнього природного середовища : Закон України від 25.06.1991 р. № 1264–XII [Електронний ресурс] Верховна Рада України. Законодавство України. — URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1264-12>.

9. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР [Текст] // ОВУ. — 1996. — № 7. — С. 37.
10. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI [Текст] // ВВР. — 2011. — № 13-14, № 15-16, № 17. — Ст. 112.
11. Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців : Закон України від 15.05.2003 р. № 755-IV [Текст] // ВВР. — 2003. — № 31-32. — Ст. 263.
12. Про ліцензування певних видів господарської діяльності : Закон України від 01.06.2000 р. № 1775-III [Текст] // ВВР. — 2000. — № 36. — Ст. 299.
13. Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи : Закон України від 28.02.1991 р. № 796-XII [Текст] // ВВР. — 1991. — № 16. — Ст. 200.
14. Про загальні принципи подальшої експлуатації, зняття з експлуатації ЧАЕС і перетворення четвертого енергоблока цієї АЕС в екологічно безпечний стан : Закон України від 11.12.1998 р. № 309-XIV [Текст] // ВВР. — 1999. — № 4. — Ст. 33.
15. Про Загальнодержавну програму подолання наслідків Чорнобильської катастрофи на 2006–2010 роки : Закон України від 14.03.2006 р. № 3522-IV [Текст] // ВВР. — 2006. — № 34. — Ст. 290.
16. Концепція реалізації державної політики у сфері розвитку діяльності в окремих зонах радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи, затв. розпорядженням Кабінету Міністрів України від 18.07.2012 р. № 535-р [Електронний ресурс] Ліга Закон. Законодавство України. — URL : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KR120535.html.

*Рекомендовано до друку кафедрою правового регулювання економіки
Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана
(протокол № 5 від 18 грудня 2012 року)*

Надійшла до редакції 23.01.2013

Дутчак В. Ф. Условия ведения хозяйственной деятельности на территории Чернобыльской катастрофы

Исследуется правовая природа хозяйственной деятельности на территории Чернобыльской катастрофы. Проведен анализ экономических, экологических и правовых условий хозяйственной деятельности на территории Чернобыльской катастрофы, а также определяется понятие “хозяйственно пригодной территории”.

Ключевые слова: хозяйственно пригодная территория, экономические условия, экологические условия, правовые условия, экологическая безопасность.

Dutchak, V. F. The Conditions of the Economic Activity on the Territory of the Chernobyl Catastrophe

In the article the legal nature of the economic activity on territory of the Chornobyl catastrophe is investigated. The analysis of the economic, environmental and legal conditions of economic activity on the territory of the Chernobyl catastrophe is conducted. The determination of “economic-suitable territory” is given.

Keywords: economic-suitable territory, economic conditions, ecological conditions, legal conditions, ecological safety.

